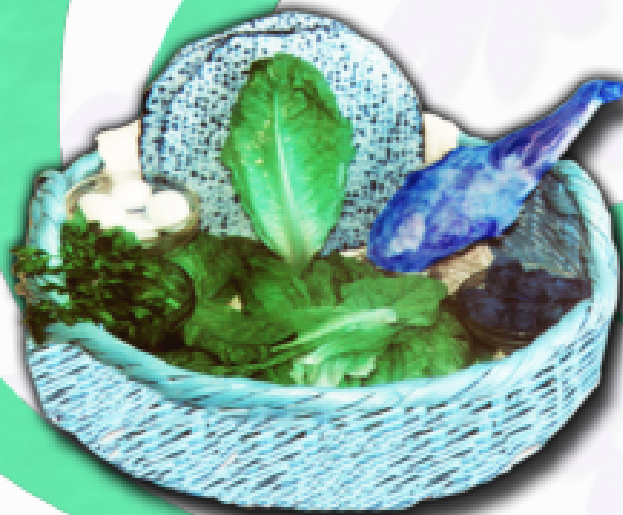

החג

בליל השימורים נוטלת על עצמה קערת ליל הסדר לחוג מעל ראשי המסובים שלש פעמים לא פחות | מאיפה נחת המנהג הזה? ומה הקשר בין הקערה למזבח | המקורות והטעמים, העדות והמנהגים, ו"ההוכחה המבריקה" של מרן החיד"א מספר שופטים, שעל נשים די בסיבוב אחד | כי ישאלך בנך

| הרב אדיר כהן |

אין

כמו ליל הסדר! יש בו חן מיוחד ששום חג או מועד לא יכול להתחרות איתו. המוטיב של הלילה "והגדת לבנך", הפיח בליל זה אופי משפחתי וביתי, ונוצר מצב שכל משפחה וכל בית מחזיקים בדרך משלהם כיצד לסקרן ולעורר את ה"בנך" התורן. כל רעיון ואפילו משחק משעשע ומהנה, הופך להיות נכסי צאן ברזל במנהגי החג, החל מהצגות על ימי מצרים העתיקה וכלה בבצלים ושומים. בין המנהגים המעניינים אנו מוצאים מנהג הנהוג בקרב יוצאי מרוקו תונס וג'רבה לקחת את קערת ליל הסדר ובשעת ההגדה לסובב אותה מעל ראשי ה"בני חורין". המנהג הוא מנהג, אבל כמוכן כמו רוב ככל המנהגים שלנו הינו מנהג קדום ומיוסד על אדני פז, ואמנם כבר מצינו מנהג כיוצא בזה ברבינו ירוחם (נתיב ה' חלק ד' דף מ"ג ע"ג) וז"ל: ונוהגים להגביה הסל על ראשי התינוקות ואומר לפיכך אנו חייבין וכו' ונאמר לפניו הללויה. ע"כ. מכל מקום זה מנהג שונה מהמקובל אצלנו לסובב הקערה בתחילת ההגדה ב"האלחמא עניא". אך גם

מנהג זה אחר החיפוש, נמצא מקורו קדום, וכבר הזכירו

רבינו יצחק ב"ר שלמה אלאחדב, נינו של הרא"ש, בהגדת פסח דורות (עמוד מ"ה) וז"ל: ומנהג ספרד להגביה הקערה בידו, ואומר הא לחמא עניא, כלומר זה הוא הלחם לחם עוני שאכלו אבותינו במצרים. ונהגו להקיף הקערה סביב ראש הקטנים. ע"כ. וכן הביא מנהג זה רבינו משה בן מכיר בספר סדר היום (ענין ערב פסח) וז"ל: עוד שמעתי סדר אחר מפי חכם מקובל וראיתי לכותבו אם ישר בעיני השומע. יקח קערה וכו' וכשאומר הא לחמאיתן הקערה על ראשו והוא עומד ורגליו כמי שרוצה ללכת כדי שישאלו, ואחרי שיגמור אותה ברייתא, יחזור בקערה על ראשי המסובין, וישב, ויתחיל עבדים היינו לפרעה, שזו היא תחילת ההגדה. זה שמעתי, וכל הדברים נראים לי דברי נביאות, ולא ראיתי מי שנהג זה כלל. ומפני שאמר לי שהוא ענין מקובל, כתבתי אותו, והעושה לא הפסיד

אסתר ובה ת מזבח"ד

אסתר

אוצר החכמה

ומוה"ר הגאון רבי רפאל כדיר צבאן זצ"ל בהגדת מגיד דבריו ליעקב (פירוש ויגידו למרדכי פסקא 'א' אות ב') אחר שהביא "מנהג ישראל תורה" לסובב את הקערה על ראש המסובין כשאומרים הא לחמא עניא, נתן טעם לזה שבא לרמז למה שאמרו בגמרא (שבת דף קנ"א ע"ב) אמר לה רבי חייא לאשתו: הקדימי פת לעני כדי שיקדימו לבנין! אמרה לו: מקלל הנך אותם! א"ל: גלגל הוא שחוזר בעולם. ע"ש. וע"כ כשרוצה בעה"ב לקרוא לעניים ולומר: "כל דכפין ייתי ויכול וכו'", פן ואולי יאמר כן בפיו ולבו בל עמו, ע"ז אנחנו מחזקים את לבו בזכרון זה של סיבוב הקערה שיזכור שגלגל הוא שחוזר בעולם, וגם עליו יעבור כוס ח"ו, ואולי יצטרך לחוג חג הפסח אצל אחרים. עכ"ד. והוסיף על דבריו בספר ויאמר עמוס ח"א (דרוש ט') ש"כול" גימטריא "גלגל".

לאור מנהג זה, הכריע הגר"שחירארינר"ו בהגדת שמחים בצאתם (מגיד אות ז') בענין מחלוקת האחרונים אם מזיגת הכוס תהיה קודם "הא לחמא עניא" או אחריו, שמאחר שנוהגים להגביה הקערה ולסובבה מעל ראשי המסובין, אם ימזוג הכוסות קודם "הא לחמא עניא" יש חשש גדול לאי נעימות בכללן השלחן והבגדים, ובל תשחית וכו', לכן ראוי יותר למזוג הכוס דוקא אחרי פיסקת הא לחמא קודם פיסקת מה נשתנה. ע"ש.

כיון שכונתו לשמים. ע"כ. ובפשיטות נראה טעם המנהג כדי להתמיה הדבר ביותר בעיני התינוקות וישאלו, וכמו שזו הסיבה לסילוק הקערה (ויותר נראה כוונת הרב סדר היום, שכתב שהם דברי נביאות, בעיקר על מה ששמע מאותו חכם על סדר הקערה שהביא שם בשמו). וכן ראיתי לאחד מחו"רסאלוניקי הקדמונים הגאון רבי משה פיזאנטי בספרו חוקת הפסח על ההגדה (סאלוניקי שכ"ט, דף ח' ע"א) שכתב וז"ל: עוד מצאתי כתוב שכשמגביהין הקערה, שמעבירין אותה על ראשי כל אוכלי השלחן, כדי שיתמיהו על הדבר וישאלו, וכל מה שיכולין לעשות שינוי כדי להתמיה עושין. ע"כ.

אמנם לרוב יקרת ערכו של מנהג זה, מצינו לכמה מגדולי האחרונים שטרחו לחפש טעמים למנהג זה, חלקם על דרך הפשט, וחלקם אף בדרך רמז וסוד. כגון הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל בהגדת חיים לראש (דף מ"ט ע"ב סעיף י') שהביא שכך נהגו בביתם עוד מימי מר אביו (אלא שנהגו כן בפסקת מה נשתנה), וביאר שנהגו כן כדי לקבל הברכה הנמשכת מעשר ספירות הרמוזות בקערה. ואילו מז"ק מוה"ר הגאון רבי שאול הכהן זצ"ל בהגדת ערבי פסחים (קודם פיסקת מגיד בפירוש קרבן חגיגה) כתב ששמע טעם מנהג זה שהוא זכר לעמוד הענן כמ"ש: "וענן עומד עליהם". ע"כ.